

A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság 2015. I. félévi programjai

Összejöveteleink helyszíne: Magyar Nemzeti Múzeum, Pollack-terem
(1088. Budapest, Múzeum krt. 14-16.)
(*Bejövetel a Bródy Sándor utca felőli bejáraton.*)

2015. január 29. Csütörtök. (17:00)

Szent István lovagjai. A Magyar Királyi Szent István Rend egyes rendvitézeinek síremlékei, temetési helyei, különös tekintettel a társadalomtörténeti vonatkozásokra

Előadó: dr. Pandula Attila (egyetemi docens, ELTE BTK, az MHGT elnöke)

Az ülést vezeti: dr. Spilenberg-Diószegi György (titkár)

Az előadás a Magyar királyi Szent István Rend rendvitézei síremlékeivel, sírhelyeivel kapcsolatos eddigi kutatásokat foglalja össze. E rendkívül komplex forrásanyag funerológiai, heraldikai, genealógiai, archontológiai, történeti ikonográfiai szempontból értékes adatokat tartalmaz.

Az előadó a témába vágó anyagból a közeljövőben 100 személyt kíván bemutatni, olyan rendvitézeket, akiket a történelmi Magyarországon helyeztek örök nyugalomra. Módszertani szempontból sem érdektelen az ennek kapcsán bemutatott reprezentatív minta, 22 személy síremléke, sírhelye. Mindez jól jellemzi a rendtörténet különböző időszakait.

1. krasznahorkai és csíkszentkirályi Andrássy Gyula miniszterelnök (1867, nagykereszt), Töketerebes
2. nagyfalusi Arany János költő, MTA titkár (1867, kiskereszt), Budapest
3. gróf aponyi Apponyi Antal nagykövet (1823, nagykereszt), Appony
4. herceg Batthyány Károly marsall (1775, nagykereszt), Németújvár
5. báró Bruckenthal Sámuel gubernátor (1765, kiskereszt; 1774, középkereszt; 1787, nagykereszt), Nagyszeben
6. herceg Esterházy (III.) Pál Antal miniszter, nagykövet (1817, nagykereszt), Kismarton
7. báró Fekete Mihály választott püspök (1857, kiskereszt), Esztergom
8. Bartholomeus Ludwig von Höhengarten alsómagyarországi bányagróf-helyettes (1779, kiskereszt), Windschacht
9. alsódraskóczi és jordánföldi Ivánka Imre Vöröskereszt főgondnok (1882, kiskereszt), Máriabesnyő
10. Jókai Mór író (1878, kiskereszt), Budapest
11. gróf Károlyi István politikus (1877, nagykereszt), Fót
12. herceg Kopácsy József hercegprímás (1840, nagykereszt, illetve rendi prelátus), Esztergom
13. báró König Károly (rendi kincstárnokként kiskereszt), Tahitótfalu
14. Munkácsi Mihály festő (1896, kiskereszt), Budapest

15. péchújfalusi Péchy Imre politikus (1835, kiskereszt) Budapest
16. rónai Rónay Jácint kanonok (1873, kiskereszt) Pozsony
17. gróf Szécsen Antal főudvarnagy (1871, középkereszt), Pozsony
18. Szmrecsányi Dárius főispán (1885, kiskereszt), Pozsony
19. Thaly Kálmán történész (1901, kiskereszt), Pozsony
20. erdődi Török József altábornagy (1880, kiskereszt), Pozsony
21. Ürményi József országbíró (1776, kiskereszt; 1792, középkereszt; 1808, nagykereszt), Vál
22. Vajda Ödön ciszterci apát (1896, kiskereszt), Zirc

Az elnöki előadást követően kerül sor a következő könyvismertetőre:

Keöpeczi Sebestyén József címerművész

Előadó: dr. Szekeres Attila István (heraldikus, az Erdélyi Címer- és Zászlótudományi Egyesület elnöke, Sepsiszentgyörgy, MHGT)

Keöpeczi Sebestyén József halálának (1964. december 27.) félszázados évfordulójára jelent meg Szekeres Attila István Keöpeczi Sebestyén József, a címerművész című, gazdagon illusztrált kötete, mely amellett hogy végigkíséri a heraldikus életútját, művészetének ismertetésére helyezi a hangsúlyt.

Keöpeczi Sebestyén József (1878-1964) erdélyi címerművész, heraldikus 1903-1914 között a Kolozsváron kiadott Genealogiai Füzetek munkatársa, 1903-1911 között társszerkesztője. A folyóiratban, melynek megszűnése után Budapestre távozott, közel száz rajza, főleg címerrajza és tizenhat tanulmánya jelent meg. Ő illusztrálta Sándor Imre Czímerlevelek (Kolozsvár, 1910 és 1912) című, két kötetet megért gyűjteményét, amelyben 259 heraldikai rajza jelent meg.

1915-től hivatalosan használhatta az Országos Levéltár megbízott címerfestője titulust. Ebben a minőségében ő rajzolta meg a Magyar Királyság 1915-ös közép címerét és pecséttrajzát.

Az I. világháborút követően a Székely Hadosztályban harcolt, annak fegyverletétele után tisztársaival együtt a brassói Fellegvárba internáltak. Onnan a háromszéki Köpec faluba került. 1919-1940 között itt élt családjával.

Nevéhez fűződik a Román Királyság 1921-es címerének megalkotása. 1926-ban címerekkel díszítette a köpeci református templom belsejét. Ő a fő illusztrátora Lukinich Imre A bethleni gróf Bethlen család története (Bp., 1927.) című monográfiájának. A bécsi döntést követően Kolozsvárra költözött, s az Egyetemi Könyvtárban dolgozott.

Számos címertani, művészettörténeti, építészettörténeti tanulmányt közölt. Rengeteg címert festett, sok könyvjegyet rajzolt, emléktáblákat készített, címerekkel díszített családfákat állított össze. Művészetében főleg Bethlen Gábor korát idézte meg. Jelentős műemlékvédelmi tevékenysége is, de igazán kimagaslóan a heraldikát – címertudományt és címerművészetet egyaránt – művelte. Címerfestményei, heraldikai rajzai művészi kivitelűek.

Alkotásai ismeretében Keöpeczi Sebestyén József heraldikust méltán tekintjük a legnagyobb magyar címerművészeknek.

2015. február 26. Csütörtök. (17:00)

„Volt egyszer egy betyárvilág” – Rózsa Sándor Békés megyei baráti köre a genealógiai kutatások tükrében

Előadó: dr. Seres István (történész, Békés)

Az ülést vezeti: Kovács Eleonóra (főtitkár)

Az 1947-es országos centenáriumi néprajzi gyűjtés során a gyűjtők az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc emlékei mellett a betyárvilágra vonatkozó néphagyományokat is igyekeztek összegyűjteni. A gyűjtőfüzetek számos helyi vonatkozású érdekességet is megőriztek. A Békés megyei Gyomán pl. Rózsa Sándor két barátjáról, Török Samuról és Petrásról beszéltek sokat, Kondoroson pedig Rózsa eredeti béklyóját mutatták meg, amelyet a betyár saját kezűleg ajándékozott egy Kapszela nevű barátjának.

Török Sámuel vagy Samu neve nem ismeretlen az olvasóközönség előtt. Fontos szereplője Krúdy Gyula és Móricz Zsigmond örökbecsű műveinek, az utóbbi alapján készült nagysikerű tv-film sorozatban pedig Vadász Zoltán személyesítette meg. Ő az a régi, tapasztalt betyár, aki kötőféktépéssel verseng Rózsa Sándorral, s miután összebarátkoznak, segít Rózsa Bandi kiszabadításában, később pedig, a Veszelka-tanyáról történt nevezetes kitérés során a pandúrok elfogják. Török valós személy volt, hódmezővásárhelyi nemes család sarja, aki 1845-1848 között bizonyíthatóan Rózsa egyik közeli betyártársa volt. (Török neve egyébként a Rózsa 1859. és 1872. évi tárgyalásainak hírlapi tudósításaiból vált ismerté, az 1845-ös események kapcsán.)

A gyűjtésekben szereplő másik két személy viszont nem bukkan fel a betyárvilággal kapcsolatos tudományos összefoglalásokban, szépirodalmi művekben. Rózsa Sándor 1848-as szerepét vizsgálva, a Békés megyei levéltárak (Békés vármegye, Szarvas és Orosháza városok, valamint Öcsöd község) anyagában kutatva kezdett körvonalazódni, hogy 1847-1848 fordulója körül a legendás betyárvezér kiterjedt Békés-Csongrád megyei baráti körrel rendelkezett, amelynek tagjai részint Hódmezővásárhely és környékéről, valamint a Békés megyei Szarvasról s a vele szomszédos két községből, Öcsödről és Békésszentandrásról, illetve Orosházáról kerültek ki. A korabeli források szerint Orosházán elsősorban Keresztes Jancsi és a helyi nemes Zalay család tagjai, Szarvason pedig Petrás János, Keller Hanzi (János) és társaik tartoztak Rózsa közvetlen baráti körébe.

A levéltári források tehát alátámasztják a jó 100 évvel később lejegyzett szájhagyományokat. A korabeli jelentések adatai alapján a betyárok családi adatait, vagyoni, társadalmi helyzetét is be tudjuk mutatni. A Gyomán említett Petrás János pl. jómódú szarvasi gazdacsalád sarja volt, akiről a gyulai börtön rabjegyzékéből kiderül, hogy egy szerencsétlen esemény kapcsán sodródott a betyárok közé. Egy halállal végződő lakodalmi verekedés miatt fogták el, de még út közben sikerült megszöknie. Az eseményt a szarvasi evangélikus anyakönyv is megörökítette, és a temetési bejegyzésnél a halál okánál az elkövető neve is szerepel! A Békés megyei betyárvilágot éppen a forradalom kitörése idején sikerült felgöngyöltetni, 1848 nyarán Rózsa minden valamire való itteni barátja a gyulai börtön lakója volt, és folyamatosan kérvényekkel bombázták a helyi vezetést, hogy engedjék ki őket Rózsa után harcolni. Jellemző viszont a Békés vármegyei törvényhozásra, hogy miközben számos rabnak lehetőséget adtak arra, hogy önkéntesként csatlakozhasson a honvédsereghez, Rózsa betyártársainak minden ez irányú kérelmét visszautasították!

Jellemző, hogy a szarvasi betyárok sokszor becenevükön vannak említve a forrásokban, mely elnevezések szlovák nyelvűek. A kondorosi béklyó tulajdonosaként említett Kapszela ('pásztortarisznya') is egy ilyen ragadványnév. Tulajdonosának kiléte a szarvasi nemesség 1841. évi cselédlajstromából derül ki, ahol a későbbi szarvasi főbíró, Nemes Boros Mihály juhásza, „Filó Mihály Kapszela” néven van bejegyezve! Mivel a „cselédek” (alkalmazottak) életkoruk, vallásuk szerint, valamint feleségük és gyermekeik nevével és korával voltak felsorolva, az illető juhász életrajzi adatait is sikerült levezetni. Az orális hagyományt tehát a levéltári forrás mellett a genealógiai kutatással is igazolni tudjuk. Neve azonban nem fordul elő a törvényszéki iratokban, és

a Rózsa Sándorral, vagy egyáltalán a betyársággal kapcsolatos forrásokban. A Rózsával egyívású „Kapszela” minden bizonnyal nem is volt betyár, viszont Rózsa barátjaként ételt, szállást (búvóhelyet) nyújthatott neki, vagy az elhajtott állatok ideiglenes elrejtésében segédkezhetett.

Már Osváth Pál sárréti csendbiztos és rendőrségi szakíró megállapítása óta közismert, hogy 1848 előtt a kishemesség volt a bűnözés melegágya a bihari Sárrét vidékén. Ez a megállapítása természetesen a Biharral szomszédos térségre is igaz. Szinte minden településen megtalálható volt egy-két olyan kishemességi család, amelyek több tagjának is köze volt a betyársághoz. Biharban pl. Berettyóújfaluban és környékén a nemes Zöld család tagjai (leghíresebb képviselőjük: Zöld Marci), Sarkadon pedig a Leelőssyek neve ismert, Békésben Gyomán az Izsók, Orosházán a Zalayak, Szarvason pedig a Ruzicskák hozhatóak összefüggésbe a korabeli betyárvilággal, és természetesen ehhez a körhöz tartozik a többször említett hódmezővásárhelyi Török Samu is.

2015. március 26. Csütörtök. (17:00)

Hiba a kréta körül – A jászárokszállási Móczár család „nemességének” kérdése

Előadó: Katona Csaba (történész, az MTA BTK TTI, a Magyar Történelmi Társulat titkára, Budapest, MHGT)

Az ülést vezeti: dr. Pandula Attila (elnök)

A 19-20. század fordulóján Jászárokszálláson, Kiskunfélegyházán, sőt Budapesten is szép számmal éltek az Árokszállásról kirajzott Móczár család tagjai. A 20. század elejétől a család tagjainak egy része használni kezdte a „jászárokszállási” nemesi előnevet. 1645-ben ugyanis III. Ferdinánd nemességet adományozott Móczár Pál nevű hívének. Ezt erősítette meg I. Ferenc József 1905-ben. 1986-ban, amikor a család egyik leszármazottja összegezte kutatásait, azt rögzítette, hogy a jászárokszállási előnév az 1645. évi armálisban is szerepelt.

Ám a nemesség kihirdetésére abban a megyében került sor, ahol a nemességet elnyert személy lakhelye volt, így felmerül a kérdés, hogyan kaphatta Móczár Pál a „jászárokszállási” előnevet? Az eredeti oklevélben nem is szerepelhetett a 20. században hivatalossá vált Jászárokszállás elnevezés. Az armális szövegében valójában nem szerepelt a „jászárokszállási” előnév, azt az 1905. évi nemesség-megerősítés során kapta a család. De hogyan került oda?

Ha megpróbálunk választ adni a kérdésekre, különösen figyelemmel arra, hogy a család miként járt el a nemesség-megerősítés érdekében, azt tapasztalhatjuk, hogy több komoly ellentmondás is feszül a családi hagyományok és a történelmi tények között, a nemesség valós volta minimum kétségessé válik...

2015. április 30. Csütörtök. (17:00)

Heraldikai reprezentáció a kora újkori magyar uralkodókoronázásokon

Előadó: dr. Pálffy Géza (történész, az MTA BTK TTI tudományos tanácsadója, Budapest)

Az ülést vezeti: Reisz T. Csaba (alelnök)

Az MTA BTK Történettudományi Intézete „Lendület” Szent Korona Kutatócsoportja vezetőjének, Pálffy Gézának az előadása arra keresi a választ, hogy a címerek, címeres zászlók és egyéb heraldikai emlékek milyen szerepet töltek be a kora újkori magyar uralkodókoronázásokon.

A történész elsősorban a 16-18. századi ceremóniák alapján kívánja felhívni a figyelmet arra, hogy a heraldikai reprezentáció mennyire meghatározó szerepet játszott a történeti Magyarország államiságának megőrzésében és a Magyar Korona országai hagyományainak ápolásában.

A hazai és külföldi levéltárakban és múzeumokban folytatott kutatásoknak köszönhetően az érdeklődők számos eddig ismeretlen, magyar és közép-európai különleges kincsel ismerkedhetnek, mint például a legkorábbi Szent Koronás államcímerű zászlónkkal (1618), a legrégebbi horvát országzászlóval (1647) vagy az első budai uralkodókoronázás udvarmesteri pálcájával (1792).

2015. május 28. Csütörtök. (17:00)

Katonazenésztől nagykövetig... Egy literátus nemesi család és elágazásai a 19-20. században

Előadó: dr. Csorba László (történész, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója)

Az ülést vezeti: Debreczeni-Droppán Béla (titkár)

Hogyan találkozott a székely festő a francia hugenotta társalkodónővel – Rómában? A cseh tamburmajor felesége miről vitatkozott a román tribunnal – Nagyenyed pusztulásakor? Aki operaénekesnek készül, hogyan lesz az MTI megalapítója? Az utolsó királykoronázási menetet vezető herold fia hogyan kerül a dachau koncentrációs táborba? A sikeres orvos nonfiguratív festő fia miért megy gyári munkásnak a Horthy-korszak Magyarországon? A k.u.k ezredeshez miért visz rossz vekkereket javítani a mátraalji falucska szocialista rendőre? Miért vegzálják Weiss Manfréd dédunokáját a politikai rendőrség III/III-as ügynökei?

Fejezetek a pesti Szegedy-Maszák család és rokonai történetéből.

2015. június 25. Csütörtök. (17:00)

Tudományos diszciplína vagy nemesi családfakutatás? A genealógia helye és szerepe a 18. századi Magyarország tudományos életében

Előadó: dr. Soós István (történész, az MTA BTK TTI tudományos főmunkatársa, MHGT)

Az ülést vezeti: dr. Kollega-Tarsoly István (alelnök)

A genealógia, a történelem egyik „szolgálóleánya” a többi történeti segédtudománnyal együtt a 18. században vált önálló tudományággá. Jóllehet előzményei már az előző két évszázadra visszanyúlnak, a genealógia tudományos diszciplínává azonban csak a genealógiai bibliográfiák, illetve a 18. század első felében napvilágot látott első, e tudományágról szóló s elméleti munkák nyomán vált.

A genealógia gyakorlati alapvetéseinek tudományos kidolgozásával, illetve gyakorlati alkalmazásával (J. Chr. Gatterer göttingai egyetemi tanár munkái) megszületett az önálló tudományos diszciplína. Magyarországon, a történetírás és a hozzá kapcsolódó tudományágak a nyugat-európai historiográfia fejlődéséhez viszonyítva jelentős késésben voltak. Ezt a lemaradást döntően meghatározta az a tény, hogy új nyugat-európai történeti, történet-politikai, filozófiai és filológiai irányzatok és kutatási módszerek hosszú évtizedeken át nem jelentek meg a hazai historiográfiában, amelyet a 18. század folyamán jórészt a jezsuita történeti iskola határozott meg. Az előadás ennek a lemaradásnak a tudománytörténeti okait és hátterét, valamint következményeit próbálja feltárni, különös tekintettel a genealógia hazai „sajátos változata” fejlődésének az elemzésével.